

Nowocześni i nowoczesne

Ali i Łukaszowi

**P a w e ł
Majerski**

Nowocześni i nowoczesne

Konstelacje
wyobraźni

Recenzja
Agnieszka Kwiatkowska

Spis treści

- „Z twardej łupiny mitu”. Słowo od Autora
s. 7
- Jak „zrozumieć wszechbyt”?
Stylizacje i modernizacje poetyckie Tytusa Czyżewskiego
s. 15
- Erotyki Peipera. O lekturze Andrzeja K. Waśkiewicza
s. 39
- Miła Elin.
Jeszcze raz o „stażystce” Tadeusza Peipera
s. 55
- „Miażdż czaszki trybami maszyn”.
O Bogu i buncie w *Psalmie* Stanisława Grędzińskiego
s. 83
- „Budować. Burzyć! Tworzącym skinieniem...”
O krwi, ogniu i dymie w liryce Lecha Piwowara
s. 113
- Poetycka „summa” Tadeusza Gajcego.
Wprowadzenie do interpretacji wiersza *Schodząc*
s. 139
- Concept album. O *Odwróconym świetle* Tymoteusza Karpowicza
s. 155
- O *Dwóch rozmowach* (*Oak Park / Puszczykowo / Oak Park*)
Tymoteusza Karpowicza, Andrzeja Falkiewicza,
Krystyny Miłobędzkiej
s. 171
- Struktury, modele, konstelacje.
Józefa Bujnowskiego systematyka doświadczeń poezji konkretnej
s. 181

Bibliografia

s. 193

Nota bibliograficzna

s. 207

Indeks osobowy

s. 209

Summary

s. 219

Résumé

s. 223

Резюме

s. 227

„Z twardej łupiny mitu”. Słowo od Autora

Pośmiertnie wydany tom Anatola Sterna *Alarm nocny* otwierał wiersz *Liryka*:

świeciłem wierszem – magiczną latarnią
skrzyłem fontanną słów fajerwerkową
byłem nadrealistyczną cieplarnią
jak gwóźdź wbijałem w strofę każde słowo

a wtedy on jak gdyby od niechcenia
z zażenowaniem niezręcznie słów parę
i nagle

coś mnie liznęło
płomieniem
chlusnęło ogniem
zalało pożarem!¹

Płomień, ogień, pożar przenikną „moment liryczny”, doznanie – by użyć słowa spoza katalogu awangardowej nomenklatury racjonalistów-konstruktywistów – olśnienia. We wstępie do zbioru Ryszard Matuszewski przypominał formuły Sterna postulującego „więcej szaleństwa, więcej nienasycenia”, definiującego: „poezja jest jasnowidzeniem”, „irrealną gwiazdą”, a wiersz – jak w cytowanym utworze – „magiczną latarnią”². *Liryka* to istotny

¹ A. STERN: *Liryka*. W: IDEM: *Alarm nocny*. Warszawa 1970, s. 9. Cytuję wg: A. STERN: *Wiersze zebrane*. T. 2. Oprac. A.K. WAŚKIEWICZ. Kraków 1986, s. 70. Edytor miał do dyspozycji maszynopis z domowego archiwum Sterna i mógł skorygować publikacyjne usterki (pierwodruk na łamach „Życia Literackiego” 1965, nr 41, tu również *Konkrety* i *Dajmonion*).

² *Słowo wstępne Ryszarda Matuszewskiego*. W: A. STERN: *Alarm nocny...*, s. 5.

tekst-soczewka, rozbudowaną wykładnię oraz mapę form i sensów poetyckiej obecności awangardysty odnajdziemy w zamykającym tomik „traktatowym” cyklu *Tworzenie wierszem*³.

To Stern, zdaniem Tadeusza Peipera natomiast – a jego lekcję dobrze pamiętamy – „Plan układu poematowego powinien być widzialny, jak plan dworca kolejowego lub domu towarowego. Bo **poemat jest budową**”⁴. Zatem bezwzględny prymat logiki i „najbardziej racjonalny rozkład myśli” gwarantują istnienie organicznej liryki (autor *Tędy* włączył tę uwagę do zestawu swoich szkicowych fragmentów, czyli – jak je zatytułował edytor – *Myśli o poezji*⁵). Wspomniany stan „nienasylenia” widoczny jest jednak w przypadku każdego z przedstawionych w niniejszej książce twórców, także Peipera. Nienasylenia w ucieczce przed twórczą stabilizacją, więzieniem schematu, w pragnieniu nieustannego bycia „przed”, nigdy w anihilującym indywidualności szeregu. W wymiarze nadrzędnym ów stan oznacza poszukiwanie rozwiązań estetycznych i etycznych w potyczkach ze światem materialnym naszej współczesności, wytyczanie ścieżek w ukrytych pasażach wyobraźni i tworzenie własnych (gotowych do przełamania) form wyrazu. Wybrani przede mną pisarze chcieli być artystami nowej epoki, którzy podejmują, oczywiście „na własny rachunek”, problemy odwieczne i uniwersalne: pytają o Boga, byt, granice poznania; tworzą nadrealne transkody lub generują ekwiwalenty, poszukują śladów epifanijnych, niekiedy wybierają ścieżki ideologicznego zaangażowania, mierzą się (*vide* konkretyści) z migotliwością i niepewnością znakowej obecności⁶. Idą swoją drogą, często

³ A. STERN: *Tworzenie wierszem*. W: IDEM: *Alarm nocny...*, s. 83–109. Pierwodruk: „Poezja” 1967, nr 2.

⁴ T. PEIPER: *Nowe usta. Odczyt o poezji [część Poemat]*. W: IDEM: *Pisma: Tędy. Nowe usta*. Przedmowa, komentarz, nota biograficzna S. JAWORSKI. Kraków 1972, s. 342. Pierwodruk z rysunkami Fernanda Legèra, Lwów 1925.

⁵ T. PEIPER: *Nowe usta...*, s. 14–31. Por. T. PEIPER: *Myśli o poezji*. Przedmowa J. BRZĘKOWSKI i J. KUREK. Kraków 1974. Cytowana formuła przyświeca części tekstu *Futuryzm*, opatrzonej tytułem *Burzenie składni i logiki*.

⁶ Te kwestie sygnalizują w szkicu dotyczącym systematyzacji Józefa Bujnowskiego. Warto jednak, na marginesie odnotowanego wyliczenia, z myślą

zdają się mówić: *a, swoją drogą, można to rozwiązać inaczej*; bywają konsekwentni, gubią się w hermetycznych komunikatach, rozdarci są między pewnością elitarnego indywidualizmu a ideą demokratyzacji, umasowienia sztuki⁷.

W debatach poświęconych literackiemu modernizmowi tworzone mapę nurtów i tendencji, wykrystalizowanych projektów pisarskich, ukonstytuowanych stanowisk programowych ostatecznie wpływających na stanowiska ideowe i artystyczne (nie)konsekwencje⁸. Chodziło, między innymi, o konfrontacyjne

o możliwościach poetyckiej „diagnozy bytu” i wyrażalności, przypomnieć oznajmienie Tadeusza Sławka: „Poezja konkretna niepokoi cię, bo tylko pozornie rozciąga się »stąd-dotąd«, w istocie zaś tylko wynurza się z rzeczywistości. Nigdy nie dotrzemy do punktu »zrozumienia«, nie osiągniemy „do«. Będziemy tylko wyłaniać się z niepewności do następnej niepewności. **Każda poezja jest taka, ale poezja konkretna uzmysławia nam to najostrzej**” [podkr. PM]. Zob.: T. SŁAWEK: *Zestaw pierwszej pomocy dla ofiary zderzenia z poezją konkretną (użyć w chwili zwątpienia)*. W: IDEM: *Między literami. Szkice o poezji konkretnej*. Wrocław 1989, s. 147. Pozarozumowe warianty futuryzmu i konkretyzm (także eksperymenty cybernetyczne) uświadamiają sensotwórczą wartość owych sytuacji braku interpretacyjnych „nawiasów”.

⁷ Myśląc o estetycznych „zachwianiach” wartości i zerwaniach objawiających w ubiegłym stuleciu nową erę, co jakiś czas wskazujących „punkty zero”, dołączmy w tym miejscu refleksję o ariergardzie: „w podsumowaniu minionego wieku, jako wieku awangardy, trzeba dokonać reinterpretacji całości obrazu sztuki nowoczesnej, ażeby odsłonić dyskursy utajone, które niekoniecznie muszą się układać w proste opozycje. Okazać się może, że otwierając dyskurs ciągłości nie zamykamy tym samym dyskursu nieciągłości. Uwolnienie od przymusu nowatorstwa nie jest równoznaczne z całkowitym zerwaniem z tradycją awangardy, a raczej sytuuje ją w nowym kontekście” (T. PĘKAŁA: *Estetyka ariergardy*. W: *Wiek awangardy*. Red. L. BIESZCZAD. Kraków 2006, s. 34 – szkic umieszczony został w części *awangarda – reinterpretacje*, zob. wydaną wcześniej syntezę tej badaczki: *Awangarda i ariergarda. Filozofia sztuki nowoczesnej*. Lublin 2000).

⁸ W podstawowym wykazie opracowań skalających lub „kruszących” materię pewników interesującego mnie zagadnienia modernistycznego bytowania literatury i kultury odnotować trzeba: E. MOŻEJKO: *Modernizm literacki: niejasność terminu i dychotomia kierunku*. „Teksty Drugie” 1994, nr 5–6; R. NYCZ: *Język modernizmu. Prolegomena historycznoliterackie*. Wrocław 1997; *Odkrywanie modernizmu. Przekłady i komentarze*. Red. R. NYCZ. Kraków 1998; W. BOLECKI: *Modernizm w literaturze polskiej XX wieku (rekonians)*. „Teksty Drugie” 2002, nr 4; K. UNIŁOWSKI: *Granice nowoczesności*.

poła awangardyzmu i klasycyzmu, choćby klasyfikacyjne wskazanie miejsc ekspresjonizmu, futuryzmu, dadaizmu i innych tendencji literackich XX wieku.

Sięgam najpierw po utwory Tytusa Czyżewskiego, poety-malarza, współuczestnika ofensywy polskiej awangardy, autora prymitywistycznie stylizowanych pastorałek, pamiętając o śladach jego „transformistycznych” wyjść poza materię rzeczywistości, realność doświadczenia i doświadczenie realności. Interesuje mnie lektura erotyków Tadeusza Peipera, którą w modelowych ujęciach (problemy „odmiany gatunkowej” oraz „świadomości”) proponował Andrzej K. Waśkiewicz – edytor i ceniony znawca międzywojennej awangardy, zainteresowany literaturą, programami, strategiami futurystów i „zwrotniczam”. W mistrzowskiej strefie oddziaływania Peipera sytuować można Miłę Elin, postać spoza antologijnego „kanonu”, poetkę także układającą erotyczny szyfr swojej liryki.

Pojawi się jeszcze dwóch pisarzy Dwudziestolecia: Stanisław Gęrdziński, autor *Paraboli*, oraz Lech Piwowar z tomikami *Raj w nudnym zajeździe*, *Śmierć młodzieńca w śródmieściu*, *Co wieczór. Poezje*. W szkicach im poświęconym powracam do poetyk futurystycznych, momentu aktywizacji potencjału liryki ekspresjonistycznej oraz tzw. poezji zaangażowanej, twórczości społecznego wyrazu. W interpretowanym tutaj *Psalmie* Gęrdzińskiego chodzi ostatecznie o bunt w wymiarze pojętym metafizycznie, zobrazowanie prekatastroficznego trwogi. Tekst kieruje uwagę na podmiotową obecność buntownika przygotowanego na wyroki losu, ośmielającego się zabrać głos i gotowego do „rozmowy z Bogiem” (do takiej „sytuacji komunikacyjnej” powrócę czytając wiersz Tadeusza Gajcego). W trakcie lektury wierszy Piwowara pojawią się pytania o awangardową wyobraźnię anektującą proletariacki gest niezgody. Poeta związany był m.in. z Krakowskim Klubem Literatów (1929–1930),

W: IDEM: *Granice nowoczesności. Proza polska i wyczerpanie modernizmu*. Katowice 2006, s. 7–43; J. ORSKA: *Problemy z pojęciem modernizmu*. W: IDEM: *Przełom awangardowy w dwudziestowiecznym modernizmie w Polsce*. Kraków 2004, s. 25–115. Zob. G. GAZDA: *Modernizm*. W: IDEM: *Słownik europejskich kierunków i grup literackich XX wieku*. Warszawa 2000, s. 310–314.

z kołami literacko-artystycznymi „Litart” (1931–1935) oraz „Volty” (1934–1937), od 1933 roku współpracował z Teatrem Plastyków „Cricot”. Dostrzegany w Peiperowskiej szkole, miał być – według określenia Hieronima Michalskiego – „uczniem gorliwym”, zdaniem Juliana Przybosia – uczniem „wiernym i fanatycznym”⁹. W centrum mojego zainteresowania znalazły się utwory wykorzystujące – funkcjonalizowane ideologicznie – obrazy eksplozywne, motywy krwi i ognia.

Między tekstami przed- i powojennymi („międzyepoka”?) usytuowałem wiersz *Schodząc* Tadeusza Gajcego. Trafia w sedno diagnostyczna charakterystyka sporządzona przez Stanisława Beresia:

Głęboki subiektywizm, intymność i uwewnętrznienie wszelkich rozważań cechują całą twórczość poety. Reprezentując wrażliwość typu urazowego, osobowość neurotyczną i, mimo wszelkich pozorów, samotniczą, uczynił ze swej poezji rodzaj lirycznego testamentu, nieustającego dialogu z samym sobą i transcendencją [...]. Wiersze Gajcego, mimo swojej obsesyjności, są świadectwem niezwykle ciekawych i efektownych eksperymentów wyobraźni¹⁰.

To poeta, do którego warto powrócić. Prawda, deklaratywnie nie godził się na zarozumialstwo i intelektualizm grona Peipera, bankructwo sobiepańskich skamandrytów było dla niego faktem. „Widzenie katastroficzne”, jego „odcienie, plamy, rzuty” (owe „rzuty” i – wykorzystuję na chwilę wyraz z innej opowieści – powidoki, wydają mi się szczególnie sensotwórcze) stają się iskrą zapalną wyobraźni piszącego i tego, kto podejmie próbę przedzierania się przez bagna i otwarte przestrzenie wizji¹¹.

⁹ H. MICHALSKI: *U awangardzistów*. „Kultura” 1938, nr 32; J. PRYBOŚ: *Przypomnienie Lecha Piwowara*. „Przegląd Kulturalny” 1961, nr 23.

¹⁰ S. BERES: *Grom powszedni* [części *Inny, czyli ja* oraz *Oswajanie śmierci*]. W: IDEM: *Gajcy. W pierścieniu śmierci*. Wołowiec 2016, s. 654, 657–658.

¹¹ T. GAJCY: *Już nie potrzebujemy*. „Sztuka i Naród” 1943, nr 11–12. Przekład w: IDEM: *Pisma. Juwenilia – Przekłady – Wiersze – Poematy – Dramat – Krytyka i publicystyka literacka – Varia*. Przygot. oraz wstępem i posłowiem opatrzył L.M. BARTELSKI. Kraków 1980, s. 498–506.

Część następną poświęcona jest *Odwróconemu światłu* Tymoteusza Karpowicza, rozmowom i korespondencji Jarosława Borowca z Krystyną Miłobędzką i Andrzejem Falkiewiczem, Karpowicza z Miłobędzką i Falkiewiczem, Karpowicza z Heinrichem Kunstmannem oraz konkretystycznym klasyfikacjom Józefa Bujnowskiego. W *Dwóch rozmowach* śledzić można erudycyjne „godziny myśli” współuczestników debat, rozprawiających o ideach i przesłaniach dzieł, projektujących kolejne publikacje. Przedmiotem opisu uczyniłem epistolograficzną kompozycję, zestaw do układania części „życia i twórczości” z trudną instrukcją „metafizyki sztuki”. Jedno z dwóch zdań poprzedzających tom zapisał Falkiewicz: „...nasze życie i nasze dzieło także filozofują, ...filozofują za nas i bez nas...”. Słuchamy (=czytamy), nie podglądamy – wszystko przecież zostało w litery ujęte, które układają się w intrygujące świadectwo intelektualnych „przyjaźni-różnic”. I „wszystko”, i „litery”, i „ujęcie” możemy wziąć w cudzysłów przytoczenia, a tym samym potraktować jako wyzwanie dla roztrząsań kontekstowych, wezwanie do – nierzadko laboratoryjnych – prób i błędów naszego *ratio*. W tekście zamykającym książkę podjąłem próbę przypomnienia systematyzacyjnych ustaleń Józefa Bujnowskiego, dotyczących poezji konkretnej. Jego badawcze słowa klucze to „modele” i „struktury” – metodologicznie uprawomocnione w analizach tekstowych umiejscowień utworów wizualnych oraz fonicznych, systematyzacji grup i podgrup artystycznych kombinacji, zestawianej faktografii.

Spojrzenie na przedstawione w *Nowoczesnych...* wiersze pozwoli – mam nadzieję – na „aktualizację minionego”, nie tylko w sensie archiwistycznego zdmuchiwanie kurzu z książek. W naszej historii literatury osobne, arcydzielne miejsce zajmuje oczywiście Julian Przyboś, któremu poświęcono ostatnio wiele wnikliwych opracowań (w rozdziale dotyczącym Mili Elin umieszczam niewielki odnośnik bibliograficzny dotyczący futurystów i zwrotniczian). W trakcie lektury publikacji awangardystów z pierwszej linii artystycznego frontu oraz tych mniej (u)znanych przekonujemy się, że jego autorytet jest niewątpliwy,

a przy tym, „na skrzyżowaniu torów”, czujny „zwrotniczy ust” wymaga stanowczego samookreślenia¹².

Swoją *Granice współczesności* Mieczysław Porębski zamknął zdaniem: „Nie postąpimy [...] kroku dalej, póki z **twardej łupiny przekazanego nam mitu** [podkr. PM] nie wyłuskamy do końca ziaren ukrytej tam, a dla nas ciągle istotnej inicjującej informacji”¹³. Wielka Awangarda – wytnijmy z tekstu i kontekstu słowa Józefa Czechowicza – „wstąpiła w mit”. Niniejsza książka jest krótką opowieścią o wyobraźni, wyborach nie tylko estetycznych, konieczności powoływania do istnienia wiersza, który wciąga słowa w wirówkę mnożonych sensów, znaczeń, semantycznych batalii, opowieścią przedstawianą z przekonaniem o wartości eksperymentu i mających moc dekonwencjonalizacji tekstowych konfiguracjach „nowej sztuki”.

¹² Cytaty z umieszczonego w tomiku *Sponad* wiersza *Wóz*. Cyt. wg edycji J. PRZYBÓŚ: *Pisma zebrane*. Oprac. R. SKRĘT. T. 1: *Utworki poetyckie*. Przedmowa J. KWIATKOWSKI. Kraków 1984, s. 49. „Kreacyjna wola poety realizuje się poprzez sprawczą moc słowa poetyckiego, co wprowadza do wierszy wątek konstruowania przez mowę, poprzez słowo poetyckie. Rzeczywistość otaczająca podmiot jest w efekcie tyleż obserwowana i wypowiedana, co powoływana wolą poety, jego konstytuującą świadomością” – zauważała Barbara Sienkiewicz, myśląc o relacjach poznawczych ze światem i wykorzystując, znane z tekstów Marii Delaperrière i Michała Pawła Markowskiego, formuły „posiadania” oraz „napaści na rzeczywistość” (ta druga przypomina jeszcze o Martinie Heideggerze, zob. B. SIENKIEWICZ: *Od konstrukcji do dekonstrukcji, czyli dziwna przygoda Awangardy Krakowskiej*. Peiper i Przyboś. W: EADEM: *Poznawanie i nazywanie. Refleksja cywilizacyjna i epistemologiczna w polskiej poezji modernistycznej*. Kraków 2007, s. 355, 366).

¹³ M. PORĘBSKI: *Rozdział czternasty: 1925 rok*. W: IDEM: *Granica współczesności. Ze studiów nad kształtowaniem się poglądów artystycznych XX wieku*. Wrocław 1965, s. 257.

Indeks osobowy

- Adam zob. Piwowar Adam
Adorno Theodor W. (właśc. Theodor Ludwig Wiesengrund) 160, 172, 194
akw zob. Waśkiewicz Andrzej Krzysztof
Andres Zbigniew 183, 202
Andrzej zob. Waśkiewicz Andrzej Krzysztof
Apollinaire Guillaume (właśc. Wilhelm Apollinaris Kostrowicki) 90, 187
Aragon Louis 114
Araszkiewicz Agata 65
Araszkiewicz Feliks 86, 194
Arciszewska Katarzyna 132, 205
- Bachelard Gaston 65, 141
Bachórz Józef 97, 202
Baczyński Krzysztof Kamil 142, 143, 204
Balbus Stanisław 60
Balcerzan Edward 51, 60, 85, 97, 130, 155, 157, 161, 168, 194, 195
Ball Hugo 28
Baluch Alicja 17, 26, 27, 31–32, 37, 195
Bałus Wojciech 28
Baniecka Ewa 59
Barad Karen 21
Baron-Milian Marta 59, 60, 207
Bartelski Lesław Marian 11, 141, 143, 193, 195
- Bense Max 188–189
Bereś Stanisław 11, 40, 139, 140, 147, 149–153, 193, 195
Bernoulli Daniel 174
Białoszewski Miron 29, 184
Biedrzycki Krzysztof 92, 204
Bielski Konrad 89–90
Bieńkowski Ludomir 103, 197
Bieńkowski Zbigniew 168
Biesiada Jacek 66, 105
Bieszczad Lilianna 9, 58, 204
Błażejowski Tadeusz 40
Błok Aleksandr Aleksandrowicz 97
Błoński Jan 65
Bocheński Tadeusz 89
Bogalecki Piotr 186
Bolecki Włodzimierz 9, 195
Borkowska Grażyna 71
Borowiec Jarosław 171, 172, 174, 194, 195
Borowski Jarosław 59
Bourdieu Pierre 178
Brasse Rafał 144, 148, 195
Braun Jerzy 90
Brodzka Alina 205
Broniewski Władysław 116, 130–131, 195
Brucz Stanisław 91
Brzękowski Jan 8, 46, 52, 59, 61, 78, 80, 113–114, 135, 195
Brzozowski Jacek 59
Brzozowski Korab Stanisław 68
Brzozowski Tadeusz 59

- Buck Andrzej 40
 Buck-Morss Susan 72
 Bujnicki Tadeusz 80, 117, 130–132, 195, 201
 Bujnicki Teodor 80, 125
 Bujnowski Józef 8, 12, 181–185, 187–191, 195–196, 199–201, 208
 Bukowski Tadeusz 78
 Burek Tomasz 39
 Bürger Peter 51, 161, 196
- Casas Carlos Marrodan 44
 Cavanagh Clare 178
 Chlebnikow Wielemir (właśc. Wiktor Władimirowicz Chlebnikow)
 Chmielewska Iwona 70
 Chopin Fryderyk 17
 Chrystus zob. Jezus Chrystus
 Chudak Henryk 65
 Chwin Stefan 178
 Chwistek Leon 16, 19
 Cieślak-Sokołowski Tomasz 57, 58, 71–72, 196
 Clausius Rudolf 174
 Cobbing Bob 196
 Cudak Romuald 102, 106, 196
 Cyankiewicz Magdalena 119
 Cywińska Marta 196
 Czachorowski Stanisław Swen 184
 Czachowska Jadwiga 118
 Czechowicz Józef 13, 79–80, 85, 86, 89, 90, 94, 110–111, 196, 199, 204
 Czernik Stanisław 88, 196
 Czuchnowski Marian 79, 80, 115–116, 118, 124, 125, 134, 135, 199
 Czyżak Agnieszka 60
 Czyżewski Tytus 10, 15–18, 21–22, 25–32, 34–36, 56, 59, 92, 193, 195, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 207
- Ćwikliński Krzysztof 70
- Dante zob. Dante Alighieri
 Dante Alighieri 17
 Dauksza Agnieszka 58, 64, 72, 78, 196
 Dawidek Gryglicka Małgorzata 185, 186, 190–191, 196
 Delaperrière Maria 13, 29, 58
 Derrida Jacques 168
 Deutscher Isaac 77
 Döhl Reinhard 188
 Drozdowski Bohdan 181–182
 Dróżdź Stanisław 181–182, 184–185, 191, 196, 198, 201–202
 Dróżdź zob. Dróżdź Stanisław
 Duleba Henryk 137
 Dziadek Adam 58
- Einstein Albert 174
 Eliade Mircea 48
 Elin Mila 46, 55–58, 60–62, 64–67, 69, 71–80, 193, 196, 207
 Elinówna zob. Elin Mila
 Estreicher Karol 16
 Eustachiewicz Lesław 78, 196
- Fahlström Öyvind 190
 Faleński Felicjan 94
 Falicka Krystyna 71
 Falkiewicz Andrzej 12, 158, 171–174, 176, 179, 193, 195, 196, 203, 207
 Faraday Michael 174
 Faron Bolesław 196, 198
 Fazan Jarosław 43, 59, 196
 Fedewicz Maria-Bożenna 71
 Fert Józef Franciszek 83, 86, 91, 160, 193, 201
 Feuerbach Ludwig Andreas 52, 92
 Fijałkowska-Janiak Irena 132
 Fik Ignacy 135
 Filipkowska Hanna 106, 202
 Fita Stanisław 94, 204
 Fleischer Michael 119

- Franciszek, św. 144
 Frankiewicz Stefan 109
 Freud Sigmund 43, 184
- Gabryś Monika 128, 203
 Gacki Stefan Kordian 85, 91
 Gajcy Tadeusz 10, 11, 139–146, 148–151, 153–154, 193, 195, 197, 200, 207
 Gazda Grzegorz 10, 29, 37, 51, 90, 96, 97, 186–187, 190, 197, 202, 204
 Gibbons Reginald 178
 Gigiewicz Edward 97, 104, 198
 Ginczanka Zuzanna (właśc. Zuzanna Polina Gincburg) 64–65
 Głowiński Michał 71, 160, 186, 200, 204
 Gomringer Eugen 190
 Góra Stefan 43, 194
 Gózdź Krzysztof 108, 198
 Graf Paweł 60
 Gralewski Waclaw 84
 Grądział Joanna zob Grądział-Wójcik Joanna
 Grądział-Wójcik Joanna 43, 59, 69, 72, 73, 164, 168, 197
 Greco El (właśc. Dhomīnikos Theotokopulos) 32
 Grela Katarzyna 143, 197
 Grędziński Stanisław 10, 56, 83–92, 97–99, 101, 104, 106–107, 109, 111, 193, 194, 199, 201, 203, 205, 207
 Grochowiak Stanisław 168
 Grochowski Grzegorz 98, 153, 197
 Grodzki Bogusław 153, 197
 Grydzewski Mieczysław 185, 199
 Gryglewicz Feliks 103, 197
 Guillen Michel 174
 Gutowski Wojciech 30, 165, 197
- Halina z Czechowskich zob. Piwo-warowa Halina
- Hartwig Julia 43
 Hegel Georg Wilhelm Friedrich 36, 92
 Heidegger Martin 13, 168, 177
 Heraklit z Efezu 89, 168
 Heska-Kwaśniewicz Krystyna 80, 201
 Hopfinger Maryla 186, 197
 Houédard Dom Sylvester 187
 Hulewicz Jerzy 19
 Hulka-Laskowski Paweł 116–117, 197
 Hurnik Elżbieta 52, 199
 Husarski Karol 89
 Hutnikiewicz Artur 97, 105, 186, 200, 202
- Iłakowiczówna Kazimiera 65, 105
 Iwanowski Bronisław 91
 Iwaszkiewicz Jarosław 57, 65, 78
- J.J. 89, 197
 Jacniacka Maria 103, 197
 Jamrozik Bogdan 118
 Janion Maria 35, 43, 127, 200
 Jankowski Jerzy 56, 84–85, 89, 90, 203
 Jarema Józef 118
 Jarosińska Izabela 128, 200
 Jarosiński Zbigniew 24, 25, 37, 50, 84, 101, 104, 117, 127, 193, 198, 200
 Jasiński Bruno (pierwotnie Wiktor Zysman) 25, 50, 56, 59, 85, 89, 90, 100–101, 115, 129–130, 193, 194, 199, 202
 Jasiński Andrzej 108, 198
 Jaspers Karl 160, 162, 198
 Jaworski Kazimierz Andrzej 89
 Jaworski Krzysztof 59, 60, 91, 198
 Jaworski Stanisław 41–43, 44, 46, 49, 51, 55, 58, 61, 62, 77, 78, 80–81, 115, 119, 158, 176, 186, 194, 198
 Jentysówna Aleksandra 137
 Jeziorowski Tomasz 44

- Jezus Chrystus 27, 29–31, 92, 100,
 103, 104, 107–108, 144, 146, 159,
 165–166, 196, 197, 204
 Jezus zob. Jezus Chrystus
 Józef z Nazaretu 30
 Józef zob. Józef z Nazaretu
 js zob. Janusz Sławiński
 Julianek zob. Przyboś Julian
 Jusiak Paweł 83, 201
- Kałuża Anna 59, 207
 Karasek Krzysztof 27–28, 36–37,
 157, 198
 Kareński-Tschurl Mateusz 50, 51,
 198
 Karpiński Światopełk 73
 Karpowicz Tymoteusz 12, 155–162,
 164, 167–169, 171–179, 193, 194,
 196, 201, 202, 203, 207
 Kasprowicz Jan 28, 94
 Kądziała Jerzy 202
 Kiec Izolda 64–65
 Kierkegaard Søren 106
 Kisiel Joanna 22, 24–25, 198
 Kisiel Marian 52, 199
 Kita-Huber Jadwiga 51, 161, 196
 Klatka Urszula 59
 Klimkowski Tomasz 122, 201
 Kloch Zbigniew 186
 Kluba Agnieszka 58, 199
 Kluszczyński Ryszard Waldemar
 116, 199
 Kłak Tadeusz 56, 57, 58, 60, 62, 77,
 78, 79, 83, 84, 86, 88–90, 92, 94,
 99, 107, 113, 114, 118, 119, 121,
 178, 194, 199
 Kmiecik Michalina 59, 60
 Kochanowski Jan 96, 99, 105
 Konicka Hanna 75
 Kopaliński Władysław (właśc. Wła-
 dysław Jan Stefczyk) 34
 Kopeć Zbigniew 60
 Koperski Jerzy 39, 40, 55, 56, 194
- Koprońska Karolina 65
 Kornhauser Jakub 17, 114, 193
 Korzeniowski Lucjan 74
 Kostkiewiczowa Teresa 186, 200
 Kostyrko Teresa 16
 Kowalczyk Andrzej Stanisław 58,
 119, 198
 Kowalczyk Alina 97, 202
 Kozicka Dorota 57, 196
 Krasoń Katarzyna 167, 168
 Kraushar Aleksander 94
 Kremer Aleksandra 183, 199
 Kruczkowski Leon 88, 118, 137
 Krynicki Ryszard 40
 Kryszak Janusz 16, 18, 22, 27, 44, 56,
 115, 123, 125, 130, 193, 199
 Krzemień Wiktoria 71
 Krzemieniowa Krystyna 160, 173, 194
 Kucówna Zofia 55
 Kujawiński Frank 160, 178
 Kulikowska Marcelina 128
 Kunstmann Heinrich 12, 171, 193,
 194
 Kurek Jalu (właśc. Franciszek
 Kurek) 8, 52, 57, 59, 61, 78–80,
 92, 127, 199
 Kurzawa Eugeniusz 40
 Kuźma Erazm 160, 167
 Kwiatkowska Agnieszka 60
 Kwiatkowski Jerzy 13, 61, 126, 142,
 146, 190–191, 199–200, 202
- Lacan Jacques 168
 Lachowska Dorota 160, 198
 Lam Andrzej 186, 200
 Lange Antoni 128
 Latawiec Bogusława 168
 Latawiec Krystyna 168
 Lech zob. Piwowar Lech
 Lechoń Jan (właśc. Leszek Serafino-
 wicz) 65
 Lee Stephen Richard 113, 134, 200
 Legèr Fernand 8

- Legeżyńska Anna 41
 Len Rafał (właśc. Rafał Lichten-
 sztejn) 74
 Lentas Beata 44, 50, 60, 100, 193
 Leszin-Koperski Jerzy zob. Koperski
 Jerzy
 Leśmian Bolesław (właśc. Bolesław
 Lesman) 94, 177
 Leśnodorski Zygmunt 78
 Lichodziejewska Feliksa 130
 Liebert Jerzy 109–110
 Ligęza Wojciech 59, 183, 200, 208
 Lipska Ewa 178
 Lipski Jan Józef 200
 Lubas Regina 113, 119, 121, 134,
 136, 194, 200

 Łazińska Barbara 59, 121
 Łobodowski Józef 124
 Łopalewski Tadeusz 91
 Łopatkówna Barbara 121, 203
 Łubowicz Elżbieta 181, 182
 Łukasiewicz Małgorzata 71
 Łukaszyk Romuald 103, 197

 Machej Zbigniew 169
 Maciejewska Irena 200
 Maciejewski Janusz 130, 194
 Madonna Tronująca zob. Maria,
 matka Jezusa
 Madonna zob. Maria, matka Jezusa
 Madyda Aleksander 70
 magdalena zob. Maria Magdalena
 Maj Bronisław 143, 200
 Majakowski Władimir Władimiro-
 wicz 44, 89
 Majerski Paweł 9, 13, 16, 20, 22, 39,
 47, 59, 62, 69, 114, 115, 118, 131,
 135, 137, 161, 164, 181, 186, 188,
 190, 198, 200
 Makowiecka Gabriela 42, 194
 Makowski Tadeusz 28, 205
 Malewska Hanna 57

 Malinowski Bronisław 57
 Małczyński Bartosz 52, 156, 159,
 168, 194, 199, 200, 201
 Marchewka Anna 132
 Marciniak Hanna 59
 Maria Magdalena 165
 Maria zob. Maria, matka Jezusa
 Maria, matka Jezusa 27, 30, 31, 32
 Marinetti Filippo Tommaso 58
 Markowski Michał Paweł 13
 Marx Jan 200
 Marzęcka Beata 118
 Maśliński Józef 80
 Matka Boża zob. Maria, matka
 Jezusa
 matka Jezusowa zob. Maria, matka
 Jezusa
 Matuszewski Ryszard 7, 84
 Mayer Peter 196
 mg zob. Głowiński Michał
 Michalski Bronisław Ludwik 56, 83,
 84, 199
 Michalski Hieronim 11, 200
 Miciński Tadeusz 89
 mickiewicz zob. Mickiewicz Adam
 Mickiewicz Adam 17, 20
 Micur Danuta 119, 201
 Miczka Tadeusz 91, 98, 200
 Mikurda Kuba 156, 201
 Milewska Monika 34–35
 Miller Jan Nepomucen 62
 Miłobędzka Krystyna 12, 171–172,
 176–179, 193–194, 195, 203, 207
 Miłosz Czesław 57, 80, 123
 Młodożeniec Stanisław 85
 Molęda Edyta 59
 Morawińska Agnieszka 71
 Moroń Jadwiga 40
 Moskalowa Alicja Helena 182–183,
 201
 Możejko Edward 201
 Mrozowski Waclaw 84
 Mueller Joanna 156, 161, 201

- Napierski Stefan (pierwotnie Stefan Marek Eiger) 87–88, 201
 Nasalski Zygmunt 83, 201
 Nawarecki Aleksander 65, 201
 Newton Isaac 174
 Nietzsche Friedrich 92
 Norwid Cyprian Kamil 73, 119, 120–121, 144, 159–160
 Nowaczyński Piotr 97, 109–110, 166, 196, 201, 202
 Nycz Ryszard 9, 157

 Ogonowska Małgorzata 50, 100, 193
 Okoń Ludwik Jan 84
 Okopień-Sławińska Aleksandra 186, 200
 Olejniczak Józef 59
 Opacki Ireneusz 102, 196
 Orska Joanna 10, 58, 75, 201
 Ostaszewski Jan 74
 Ostrowska Bronisława 65

 Panas Władysław 59
 Papier Sylwia 65
 Pasterska Jolanta 208
 Pasterski Janusz 59, 207
 Patoka-Sigłowy Urszula 132, 205
 Pavera Libor 56
 Pawelec Dariusz 168
 Pawlicka Urszula 27
 Pawlikowska-Jasnorzewska Maria 64, 65, 70, 78
 Peiper Tadeusz 8, 11, 13, 39–44, 46–53, 55, 56, 59, 60, 61, 66, 69, 71–72, 73–75, 77–78, 80–81, 114, 115, 117, 118, 119, 125, 134, 158, 159, 176, 177, 194, 196, 197, 198, 199, 201, 207
 Perse Saint-John 159
 Pękala Teresa 9, 201
 Piech Monika 83, 88, 94, 98, 193, 201
 Piechal Marian 55, 58, 60, 73–74, 201
 Piechota Wojciech 144
 Piętak Stanisław 124, 132
 Pietruszewska-Kobiela Grażyna 69
 Pietrych Krystyna 59
 Pilecki Antoni 94
 Pitagoras 89
 Piwowar Adam 118–119, 202
 Piwowar Lech 10, 58, 113–120, 122–126, 130–137, 196, 199, 200, 202, 204, 207
 Piwowarowa Halina, z Czechowskich 119
 Piwowarowie, rodzina 119, 201
 Platon 168
 Pleśu Andrei 122, 201
 PM zob. Majerski Paweł
 Podgórnii Łukasz 27
 Podoska Teresa 42–43, 115, 158, 176, 194
 Podraza-Kwiatkowska Maria 68
 Poe Edgar Allan 88
 Pokrasenowa Maria 200, 202
 Pogonowski Wojciech 186
 Pollak Seweryn 84
 Pollakówna Joanna 15, 37, 202
 Porębski Mieczysław 13, 202
 Pronaszko Zbigniew 118
 Przyboś Julian 11, 12–13, 22, 25, 46, 52, 59, 60, 61, 62, 63, 70, 77, 78, 79, 80, 81, 126, 156, 177, 178, 184, 201, 202, 204
 Pustkowski Henryk 96, 97, 202
 Putrament Jerzy 80
 Pytasz Marek 91, 185, 200, 202
 Pyzik Tomasz 59

 Ratajczak Józef 66, 106
 Rawiński Marian 130, 202
 Rej Mikołaj 28
 Robespierre Maximilien François Marie de 21, 32–35
 Rogoziński Julian 61
 Rojek Przemysław 59

- Rosiek Stanisław 43
 Rosiński Piotr 91, 198
 Roszak Joanna 156, 172, 179, 202
 Różewicz Tadeusz 183–184, 196
 Ruszar Józef Maria 30, 201, 207
 Rybicka Elżbieta 22, 123, 202
 Rygielska Małgorzata 60, 121
 Rymkiewicz Aleksander 124
 Rymkiewicz Jarosław Marek 168
 Rypson Piotr 27, 44, 186, 201, 202
 Rzeczyca Artur (właśc. Abram
 Buksbaum) 56, 83, 199
 Rzepliński Czesław 118
- Šajtar Drahomír 56
 Šajtarová Květa 56
 Štoll Ladislav 114
 Saner Hans 160, 198
 Sas-Skowroński Mieczysław 185, 196
 Sawicki Stefan 97, 202
 Schiller Leon 28
 Schmidt Siegfried Johannes 189
 Schopenhauer Arthur 51, 92
 Sebyła Władysław 22
 Sendyka Roma 65
 Sienkiewicz Barbara 13, 58, 75,
 202
 Sieradzki Ignacy 71
 Siewierianin Igor (właśc. Igor Wasil-
 jewicz Łotariew) 87
 Siewior Kinga 114, 193
 Sikora Monika 83, 193
 Sioma Marek 83, 201
 Siwor Dorota 20, 30, 201, 207
 Skibiński Ziemowit 61
 Skorupa Ewa 128, 202
 Skręt Rościsław 13, 61
 Skurtys Jakub 27
 Skwarczyńska Stefania 106, 186
 Sławek Tadeusz 9, 186, 203
 Sławiński Janusz 40, 61, 160, 186,
 200, 203–204
 Słonimski Antoni 92
- Słowacki Juliusz 35
 Smaga Agnieszka 26, 37, 60, 203
 Sobecka Anna 40, 53, 199
 Sobieraj Sławomir 31, 36–37, 59, 60,
 203
 Soczyńska Agata 37, 59, 203
 Sowiński Kazimierz 73
 Spychalski Mirosław 155, 167, 175,
 203
 Staff Leopold 94, 128
 Staff Ludwik Maria 65, 121
 Stanisław zob. Grędziński Stanisław
 Stanuch Stanisław 75, 78
 Stelmaszczyk-Świontek Barbara 61
 Stephan Halina 160
 Stern Anatol 7–8, 29–30, 50, 59, 69,
 74–75, 78, 85, 86, 89, 101, 115, 122,
 199, 203
 Sterna-Wachowiak Sergiusz 55, 56,
 90–91, 97, 98, 111, 186, 189, 203
 Stępień Marian 113, 117, 135, 193,
 195, 203
 Stępień Wojciech 27
 Stępnik Krzysztof 128, 203
 Stola Krzysztof 132
 Stolarczyk Jan 159, 194
 Stradecki Janusz 202
 Strożek Przemysław 58
 Strzeмиński Władysław 63, 77, 79
 Szałagan Alicja 118
 Szałasta-Rogowska Bożena 207
 Szaruga Leszek (właśc. Aleksander
 Wirpsza) 156, 203
 Szczęsny Aleksander 65
 Szela Jakub 129, 194, 202
 Szewczyk Wilhelm 113, 194
 Szkudlarek Ewa 132
 Szłaga Jan 103, 197
 Szoda Jarosław 155, 167, 175, 203
 Szołochow Michaił Aleksandrowicz
 118
 Szopa Katarzyna 59, 207
 szopen zob. Chopin Fryderyk

- Szuba Andrzej 196
 Szymański Wiesław Paweł 48–49, 148, 203
 Śniecikowska Beata 28–29, 37, 58, 69
 Śnieżko Dariusz 41, 160
 Świeściak Alina 21, 27, 204, 207
 Świrszczyńska Anna 57

 Tabako Tomasz 160
 Tatariewicz Anna 65
 Tauber-Ziółkowski Andrzej 204
 Teige Karel 114
 Terlecki Tymon 183
 Ternes Jerzy 83, 202
 Tetmajer Kazimierz Przerwa 128
 Timofiejew Grzegorz 74
 Tokarczuk Olga 178
 Tomaszewicz Jerzy 204
 Tomkowski Jan 94–95, 204
 Torbus Waław 121, 204
 Trznadel Jacek 200
 Tutaj Ewa 207
 Tuwim Julian 65, 73, 78
 Tymek zob. Karpowicz Tymoteusz
 Tynecka-Makowska Słowinia 96, 186, 202, 204
 Tyrowicz Stanisław 160, 198

 Uniłowski Krzysztof 9, 204

 Venclova Tomas 178

 Walczak-Delanois Dorota 59
 Walis Mieczysław 28
 Warońska Joanna 52, 199, 207
 Waryński Ludwik 137
 Wasilewska Diana 17, 28, 201
 Wańkiewicz Andrzej Krzysztof 7, 10, 16, 27, 29, 39–46, 48, 51–53, 55–57, 58, 61, 69, 71, 72, 78, 79, 80, 81, 86, 91, 193, 199, 204, 207
 Wat Aleksander (właśc. Aleksander Chwat) 59, 115, 194
 Wążyk Adam (pierwotnie Ajzyk Wagman) 52, 57, 59, 85
 Wesołowski Jacek 186, 204
 Węgrzyniakowa Anna 60
 Wheelwright Philip 71
 Wieliczko-Paluch Karolina 132
 Wierzyński Kazimierz 22
 Wilkoszewska Krystyna 51, 161, 196
 Wiorko Ewa 97, 204
 Wirpsza Witold 168
 Wiśniewska Lidia 51, 198
 Wit Juliusz 115
 Witkacy zob. Stanisław Ignacy Witkiewicz
 Witkiewicz Stanisław Ignacy 64, 132
 Wittgenstein Ludwig 168, 177
 Wittlin Józef 65, 102, 106, 196
 Włodarczyk Ryszard 52, 199
 Włodek Adam 42, 194
 Wojda Dorota 65
 Wolski Jan 183, 202
 Wołkiewicz Anna 160, 198
 Woźniakowski Krzysztof 113, 203
 Woźnik Władysław 121
 Wójcik Tomasz 58, 119, 198
 Wójcik Włodzimierz 207
 Wójtowicz Aleksander 204
 Wroński Marcin 86, 204
 Wróbel Elżbieta 207
 Wujek Jakub 107
 Wyczańska Irena 202
 Wygodzki Stanisław (pierwotnie Szaja Wygodzki) 77
 Wyka Kazimierz 28, 143, 146, 204
 Wyka Marta 57
 Wysłouch Seweryna 186, 204
 Yankowski Yeży zob. Jankowski Jerzy

Zabierowski Stanisław 121, 203
Zagórski Jerzy 80, 124, 125
Zahorska Stefania 118
Zalewski Ludwik, ks. 84, 110, 196
Zapasiewicz Zbigniew 40
Zarębianka Zofia 30, 92, 166, 204
Zawiszewska Agata 60
Zawodziński Karol Wiktor 117
Zaworska Helena 17, 22, 37, 50, 84,
116, 193, 204
Zenon z Elei 168

Zieniewicz Andrzej 58, 119, 198
Zięba Jan 205
Ziomek Jerzy 96, 99–100
Zweiffel Maciej 186
Zybura Marek 193, 194
Zych Jan 42, 194
Żółkiewski Stefan 17, 205
Żrałko Dorota 28, 205
Żurawska-Włoszczyńska Aleksandra
66, 105

Modern writers Constellations of imagination

Summary

In the debates on literary modernism, a map of trends and tendencies, crystallized writing projects, established programme positions ultimately influencing ideological and artistic (non)consequences was created. These included, among others, the confrontational fields of avant-garde and classicism, such as the indication and classification of places of expressionism, futurism, dadaism and other literary trends of the 20th century.

The author of the book is interested in the state of “insatiability” – in the escape from creative stabilisation, in the imprisonment of the schema, in the desire to be constantly “before”, and never in the annihilating individuality of the row. In the superordinate dimension, this state means searching for aesthetic and ethical solutions in skirmishes with the material world of our contemporary times, marking paths in hidden passages of imagination and creating our own (ready to break) forms of expression. The selected writers wanted to be artists of the new era who take up, of course “on their own account”, eternal and universal problems: they ask about God, existence, the limits of cognition; they create surreal transcodes or generate equivalents, look for epiphany traces, sometimes choose paths of ideological engagement, confront (see concrete poets) with the flicker and uncertainty of the sign presence. They follow their own paths, they often seem to say: “and, by the way, this can be solved differently”; they are sometimes consistent, they get lost in hermetic messages, they are torn between the certainty of elitist individualism and the idea of democratisation and popularization of art.

First of all, Tytus Czyżewski – a painter poet, co-participant in the offensive of the Polish avant-garde, author of primitive stylized pastorals – has been referred to with the idea of his “transformational” attempts to go beyond the matter of reality, the reality of experience and the experience of reality. Next, the reading of Tadeusz Peiper’s erotic poems is analysed, which in standard approaches (problems of the “genre variety” and “awareness”) was proposed by Andrzej K. Waśkiewicz – an editor and a valued expert in the interwar avant-garde, interested in literature, programmes, strategies of the Futurists and the poets associated with the “Zwrotnica” magazine. In Peiper’s masterful sphere of influence, one can place Mila Elin, a person outside the anthological “canon”, a poet who also designs an erotic code.

Two more writers of the interwar period will appear: Stanisław Grędziński, the author of *Parabola*, and Lech Piwowar with the volumes *Raj w nudnym zajeździe*, *Śmierć młodzieńca w śródmieściu*, *Co wieczór. Poezje*. In the sketches devoted to them we return to futuristic poetics, the moment of activating the potential of expressionist lyricism and the so-called engaged poetry, the work of social expression. In Grędziński's *Psalm*, as interpreted here, it is ultimately about rebellion in a metaphysically understood dimension, depicting a pre-catastrophic fear. The text draws attention to the subjective presence of the rebel, prepared for the judgments of fate, daring to speak out and ready to "talk to God" (we return to such a "communication situation" when reading a poem by Tadeusz Gajcy). While reading Piwowar's works, questions about the avant-garde imagination annexing the proletarian gesture of discord will arise. The poet was associated, among others, with the Krakow Writers' Club (1929–1930), and with the literary and artistic circles "Litart" (1931–1935) and "VOLTY" (1935–1937), since 1933 he cooperated with the "Cricot" Artistic Theatre. Perceived in the Peiper school, he was to be – in Hieronim Michalski's term – "an ardent pupil", according to Julian Przyboś – a "faithful and fanatical" pupil. The research has focused on works using – ideologically functionalized – explosive images, the motifs of blood and fire.

Between the pre-war and post-war texts ("interepoch"?) there is a poem entitled *Schodząc* by Tadeusz Gajcy. The diagnostic characteristics drawn up by Stanisław Bereś hits the mark: "Deep subjectivity, intimacy and the internalisation of all deliberations characterise the poet's entire output. Representing a sensitivity of the traumatic type, a neurotic and, despite all appearances, lonely personality, he made his poetry a kind of lyrical testament, a constant dialogue with himself and transcendence [...]. Gajcy's poems, in spite of their obsessiveness, are testimony to extremely interesting and spectacular experiments of imagination". He is the poet we need. True, he declaredly refused to accept the conceit and intellectualism of Peiper's circle, and the bankruptcy of the poets of the Skamander group was a fact for him. "Catastrophic vision", his "shades, spots, throws" (these "throws" and "after-images", seem particularly sense-making) become an inflammatory spark of the writer's imagination and of whoever tries to break through the swamps and open spaces of vision.

The next part is devoted to the work *Odwrócone światło* by Tymoteusz Karpowicz, talks and correspondence by Jarosław Borowiec with Krystyna Miłobędzka and Andrzej Falkiewicz, Karpowicz with Miłobędzka and Falkiewicz, Karpowicz with Heinrich Kunstmann, and concrete poetry classifications of Józef Bujnowski. In *Dwie rozmowy* one can follow the erudite "hours of thought" of the co-participants in the debates, who discuss the ideas and messages of the works, devising forthcoming publications. The subject of the description is an epistolographic composition, a set for arranging parts

of “life and work” with difficult instructions of “metaphysics of art”. One of the two sentences preceding the volume was written by Falkiewicz: „...nasze życie i nasze dzieło także filozofują, ...filozofują za nas i bez nas...” [“...our life and our work also philosophise, ...they philosophise for us and without us...”]. We listen (=read), we do not peek – after all, everything has been put into letters which form an intriguing testimony of intellectual “friendship-differences”. “Everything”, and “letters”, and “put” can be taken in inverted commas, and thus treated as a challenge to contextual considerations, a call for – often laboratory – trials and errors of our ratio. In the book’s closing text, an attempt is made to recall the systematising findings of Józef Bujnowski, concerning concrete poetry. His research key words are “models” and “structures” – methodologically validated in text analyses of the locations of visual and phonic works, systematisation of groups and subgroups of artistic combinations, juxtaposed factography.

The author of *Modern writers...* is intrigued by “updating the past”, not only in the sense of archival blowing of dust from books. Mieczysław Porębski closed his work entitled *Granica współczesności* with a sentence: „Nie postąpimy [...] kroku dalej, póki z twardej łupiny przekazanego nam mitu nie wyłuskamy do końca ziaren ukrytej tam, a dla nas ciągle istotnej inicjującej informacji”. [“We shall not take [...] a step further until we have fully extracted from the hard shell of the myth the grains of the initiating information hidden there, and still important to us”]. The Great Avant-garde - let us cut out the words of Józef Czechowicz from the text and context – ‘has entered the myth’. The book is a story about imagination, about choices, not only the aesthetic ones, about the necessity of calling into existence a poem that draws words into a centrifuge of multiplied meanings and semantic battles, a story presented with conviction about the value of experiment and having the power of deconventionalising text configurations of the “new art”.

Auteur(e)s modernes Constellations de l'imagination

Résumé

Dans les débats consacrés au modernisme littéraire, on créait une carte de courants et de tendances, de projets d'écriture cristallisés, de points de vue de programme influençant, en définitive, les points de vue idéologiques et les (manques de) conséquences artistiques. Il s'agissait entre autres des champs confrontatifs de l'avant-garde et du classicisme, donc l'indication et la classification de la place de l'expressionnisme, du futurisme, du dadaïsme et d'autres tendances littéraires du XXe siècle.

Ce qui intéresse l'auteur, c'est l'état d' « inassouvissement » - fuir la stabilité créatrice et la prison de schéma, désirer incessamment se situer « avant » et jamais dans un rang qui annihile l'individualité. Dans la dimension supérieure, cet état signifie la recherche des solutions esthétiques et éthiques dans les escarmouches avec le monde matériel de notre contemporanéité, le tracement des chemins dans les passages cachés de l'imagination et la création des formes d'expressions individuelles (prêtes à être violées). Les écrivains choisis ont voulu être artistes d'une nouvelle époque, qui abordent, bien sûr à « leur compte », des problèmes immémoriaux et universels : ils s'interrogent sur Dieu, l'existence, les limites de la connaissance ; ils forment des transcodes surréels ou génèrent des équivalents, ils recherchent des traces épiphanes, parfois ils choisissent des chemins de l'engagement idéologiques, ils affrontent (cf. les concrétistes) la nature vacillante et l'incertitude d'une présence symbolique. Ils suivent leur propre chemin, ils semblent dire souvent : « tout de même, on peut le faire autrement » ; ils sont parfois conséquents, ils se perdent dans des communiqués hermétiques, ils sont déchirés entre la certitude d'un individualisme élitare et l'idée de la démocratisation, de la popularisation de l'art.

D'abord, on a évoqué Tytus Czyżewski - poète-peintre, coparticipant de l'offensive de l'avant-garde polonaise, auteur des pastourelles stylisées dans l'esprit du primitivisme - tout en pensant aux traces de ses tentatives « transformystiques » de sortir en dehors de la matière de la réalité, du réel de l'expérience et de l'expérience du réel. Ensuite, on analyse la lecture des textes érotiques de Tadeusz Peiper, laquelle, dans les conceptions de modèle (problèmes de la « variante générique » et de la « conscience »), a été proposée par Andrzej K. Waśkiewicz, éditeur et expert reconnu de l'avant-garde de

l'entre-deux-guerres, s'intéressant à la littérature, aux programmes, aux stratégies d'action des futuristes et des poètes appartenant au groupe littéraire lié à la revue cracovienne « *Zwrotnica* ». Dans la zone magistrale d'influence de Peiper, on peut situer Mila Elin, personnage extérieur du « canon » anthologique, poétesse établissant un chiffre érotique.

Apparaîtront aussi deux autres écrivains de l'entre-deux-guerres : Stanisław Grędziński, auteur de *Parabole* (*Paraboles*), et Lech Piwowar avec les recueils *Raj w nudnym zajeździe* (*Le Paradis dans une auberge ennuyeuse*), *Śmierć młodzieńca w śródmieściu* (*La Mort d'un jeune homme au centre-ville*) et *Co wieczór. Pozezje* (*Tous les soirs. Poésies*). Dans les essais qui leur sont consacrés, on revient aux poétiques futuristes, au moment de l'activation du potentiel de la lyrique expressionniste ainsi qu'à la soi-disant poésie engagée, création de l'expression sociale. Dans *Psalm* (*Psaume*) de Grędziński, analysé ici, il s'agit de la révolte dans la dimension comprise métaphysiquement, de la présentation d'une angoisse précatastrophique. Le texte dirige l'attention sur la présence subjective du rebelle préparé aux verdicts du destin, osant prendre la parole et étant prêt à « parler avec Dieu » (on revient encore à une telle « situation de communication » dans le poème de Tadeusz Gajcy). Au cours de la lecture des ouvrages de Piwowar apparaissent des questions sur l'imagination avant-gardiste s'appropriant le geste prolétaire de désaccord. Le poète était lié, entre autres, avec Krakowski Klub Literatów (1928-1930), avec les cercles littéraires et artistiques « Litart » (1931-1935) et « Volta » (1935-1937), depuis 1933 il coopérait avec Teatr Plastyków « Cricot ». Rencontré à l'école de Peiper, il aurait été - selon la définition de Hieronim Michalski - « un élève assidu », d'après Julian Przyboś - un élève « fidèle et fanatique ». Au centre de l'intérêt analytique se sont trouvés les ouvrages employant - idéologiquement fonctionnalisées - les images explosives, les motifs de sang et de feu.

Entre les textes d'avant et d'après-guerre (« entre-époque » ?) a été placé le poème *Schodząc* (*En descendant*) de Tadeusz Gajcy. La caractéristique diagnostique effectuée par Stanisław Beres touche juste : « Une subjectivité profonde, l'intimité et l'intériorisation de toutes réflexions caractérisent l'œuvre entière du poète. En représentant la sensibilité de type traumatique, la personnalité névrotique et, malgré toutes les apparences, solitaire, il a fait de sa poésie une sorte d'un testament lyrique, un dialogue incessant avec lui-même et la transcendance [...]. Les poèmes de Gajcy, malgré leur caractère obsessionnel, sont le témoignage des expériences de l'imagination extrêmement intéressantes et impressionnantes ». C'est un poète dont nous avons besoin. Il est vrai qu'il ne consentait pas à l'outrecuidance et à l'intellectualisme du cercle de Peiper, et la faillite des membres arbitraires du groupe poétique « Skamander » était pour lui une évidence. « La vision catastrophique », ses « nuances, taches, jets » (ces « jets » et « post-images » semblent particulièrement être générateurs de sens), devient une étincelle enflammant l'imagina-

tion aussi bien de l'écrivain que de celui qui tentera de passer à travers les marais et les espaces ouverts de la vision.

La partie suivante est consacrée à *Odwrócone światło* (*Lumière détournée*) de Tymoteusz Karpowicz, aux conversations et à la correspondance de Jarosław Borowiec avec Krystyna Miłobędzka et Andrzej Falkiewicz, de Karpowicz avec Miłobędzka, de Karpowicz avec Heinrich Kunstmann, aux classifications concrétistes de Józef Bujnowski. Dans *Dwie rozmowy* (*Deux conversations*), on peut suivre les « heures de pensées » érudites des participants aux débats, discutant des idées et des messages des œuvres, projetant de nouvelles publications. Ce qui est l'objet de la description, c'est la composition épistolographique et un ensemble d'éléments destiné à arranger les parties « de la vie et de la création artistique », accompagné d'une instruction difficile de « la métaphysique de l'art ». Une de deux phrases précédant le volume a été écrite par Falkiewicz : « ...notre vie et notre œuvre philosophent aussi, ...ils philosophent au lieu de nous et sans nous... ». Nous écoutons (= nous lisons), nous ne guignons pas, puisque tout a été présenté grâce aux lettres qui s'arrangent en un témoignage intrigant des « amitiés-différences » intellectuelles. Et « tout », et les « lettres », et la « présentation », nous pouvons les mettre entre guillemets de citation, et de les traiter par là même comme un défi aux réflexions contextuelles, un appel aux tentatives et aux erreurs - assez souvent laboratoires - de notre *ratio*. Dans le texte clôturant le livre, on a tenté de rappeler les constatations systématistiques de Józef Bujnowski, concernant la poésie concrète. Ses mots-clés de recherche sont « modèles » et « structures » - méthodologiquement validées dans les analyses des placements textuels des ouvrages visuels et phoniques, de la systématisation des groupes et des sous-groupes de combinaisons artistiques, de la factographie assemblée.

L'auteur de la présente publication s'intéresse à l'« actualisation du passé », mais non seulement dans le sens de souffler de façon archivistique la poussière des livres. Mieczysław Porębski a terminé sa *Granica współczesności* (*Frontière de la contemporanéité*) avec la phrase : « Nous n'avancerons ni d'un pas tant que, de la coquille dure du mythe qui nous a été véhiculé [souligné par P.M.], nous n'extrairons pas les grains de l'information initiatrice, qui y est cachée et qui est toujours essentielle pour nous ». La Grande Avant-garde - extrayons du texte et du contexte les paroles de Józef Czechowicz - « est entrée dans le mythe ». Le livre est un récit sur l'imagination, sur les choix non seulement esthétiques, sur la nécessité d'écrire un poème qui absorbe les mots dans une centrifugeuse de sens multipliés et de batailles sémantiques, un récit présenté avec la conviction de l'importance de l'expérience et ayant le pouvoir de déconventionnaliser les configurations textuelles de l'« art nouveau ».

Современные Плеяда воображения

Резюме

В дебатах, посвящённых модернизму в литературе, была создана карта течений и тенденций, кристаллизованных писательских проектов, сформировавшихся программных позиций, в конечном итоге влияющих на идейные позиции и художественную (не)последовательность. Речь шла, в частности, о конфронтационных полях авангардизма и классицизма, по крайней мере, об указании и классификации места экспрессионизма, футуризма, дадаизма и других литературных тенденций XX века.

Автора книги интересует состояние «ненасыщенности» – в бегстве от творческой стабилизации, оков схематизма, в желании постоянно быть «впереди», никогда в уничтожающей индивидуальность группе. На высшем уровне это состояние означает поиск эстетических и этических решений в сражениях с материальным миром нашей современности, определение путей, скрытых в пространстве воображения, и создание собственных (готовых к изменению) форм выражения. Избранные писатели хотели быть творцами новой эпохи, которые затрагивают, конечно, «на свой страх и риск», вечные и универсальные проблемы: они задают вопрос о Боге, бытии, границах познания; создают сюрреалистические трансгоды или генерируют эквиваленты, ищут следы Епифании, иногда выбирают пути идеологического участия, борются (см. конкретисты) с неустойчивостью и непостоянством знакового присутствия. Они идут своим путём, как будто часто говоря: «а вообще, можно это решить по-другому»; бывают последовательными, теряются в герметичных сообщениях, разрываются между уверенностью элитарного индивидуализма и идеей демократизации, массовизации искусства.

Сначала упоминается Титус Чижевски – поэт-художник, участник польского авангарда, автор пасторалей в стиле примитивизма – имеются в виду следы его «трансформистских» попыток выйти за пределы материи действительности, реальности опыта и опыта реальности. Затем анализируется интерпретация любовных стихотворений Тадеуша Пейпера, которую в модельных подходах (проблемы «жанровой разновидности», а также «сознания») предлагал Анджей К. Васьевиц

– редактор и признанный знаток межвоенного авангарда, заинтересованный литературой, программами, стратегиями действия футуристов и поэтов, собранных вокруг журнала «Zwrotnica». В сферу влияния мастера Пейпера можно включить Милу Элин, личность вне антологического «канона», поэтессу, также оперирующую эротическим кодом.

Появятся ещё двое писателей Межвоенного периода: Станислав Грендзиньски, автор сборника *Parabole*, а также Лех Пивовар со сборниками *Raj w nudnym zajeździe*, *Śmierć młodzieńca w śródmieściu*, *Co wieczór. Poezje*. В очерках, им посвящённых, мы возвращаемся к футуристической поэтике, моменту активации потенциала экспрессионистской лирики и т.наз. поэзии, провозглашающей передовые идеи, к творчеству общественного выражения. В интерпретируемом здесь произведении Грендзиньского *Psalm* в конечном счёте речь идёт о бунте в метафизическом измерении, изображении докатастрофической тревоги. В тексте обращается внимание на субъектное присутствие бунтаря, подготовленного к приговорам судьбы, осмеливающегося высказаться и готового «поговорить с Богом» (к такой «коммуникативной ситуации» возвращаемся ещё раз, читая стихотворение Тадеуша Гайцы). При чтении произведений Пивовара появляются вопросы, касающиеся авангардного воображения, анекдотирующего пролетарский жест несогласия. Поэт был связан, например, с краковским Клубом литераторов (1929–1930), с литературно-художественными кружками «Litart» (1931–1935) и «Volty» (1935–1937), с 1933 года сотрудничал с Театром Художников «Cricot». Выделяющийся в школе Пейпера, он был, по мнению Геронима Михальского, «усердным учеником», согласно Юлиану Пшибосю, – учеником «верным и фанатичным». В кругу его исследовательских интересов находятся произведения, использующие с идеологической функцией взрывные образы, мотивы крови и огня.

Между довоенными и послевоенными текстами («межэпоха») находится стихотворение Тадеуша Гайцы Schodząc. Представляется точной диагностической характеристикой, составленной Станиславом Бересем: «Глубокий субъективизм, интимность и глубокое внутреннее проникание всех рассуждений характеризуют творчество поэта. Обладая чувствительностью травматического типа, будучи невротической личностью и, несмотря на создаваемую видимость, также одинокой, он использовал свою поэзию как своего рода лирическое завещание, непрекращающийся диалог с самим собой и трансценденцией [...]. Стихотворения Гайцы, несмотря на свою навязчивость, являются свидетельством чрезвычайно интересных и удачных экспериментов воображения». Это поэт, в котором мы нуждаемся. Хотя он решительно не соглашался на гордыню и интеллектуализм круга Пейпера, очевидным для него было банкротство своевольных поэтов-скамандритов. «Катастро-

фическое видение», его «оттенки, пятна, проекции» (эти «проекции» и «послеобразы» кажутся особенно смыслообразующими) становятся искрой воображения пишущего и того, кто предпримет попытку проникнуть через болото и открытое пространство видения.

Следующая часть посвящена поэме *Odwrócone światło* Тимотеуша Карповича, разговорам и переписке Ярослава Боровета с Кристиной Милобэндзкой и Анджеем Фалькевичем, Карповича с Милобэндзкой и Фалькевичем, Карповича с Генрихом Кунстманом, конкретистским классификациям Юзефа Буйновского. В книге *Dwie rozmowy* можно проследить эрудирующие «часы размышлений» участников дебатов, обсуждающих идеи произведений и разрабатывающих очередные публикации. Предметом описания является эпистолографическая композиция, набор для составления частей «жизни и творчества» со сложной инструкцией «метафизики искусства». Одно из двух предшествующих тому предложений было написано Фалькевичем: «...наша жизнь и наше произведение тоже философствуют ...они философствуют за нас и без нас...». Мы слушаем (=читаем), мы не подглядываем – ведь всё написано буквами, которые составляют интригующее свидетельство интеллектуальных «согласий-разногласий». И «всё», и «буквы», и «интерпретацию» можем взять в кавычки, тем самым рассматривать их как вызов для контекстных обсуждений, призыв к нередко лабораторным попыткам и ошибкам нашего разума. В тексте, завершающем книгу, предпринимается попытка напомнить систематизационные утверждения Юзефа Буйновского, касающиеся конкретной поэзии. Ключевые слова его исследований – это «модели» и «структуры», методологически обоснованные текстовыми анализами расположения визуальных и звуковых произведений, систематизации групп и подгрупп художественных комбинаций, сопоставляемой фактографии.

Автора *Современных...* интригует «актуализация прошлого» не только в том смысле, что архивист сдувает с книг пыль. Мечислав Порембски завершил свою работу *Granice współczesności* фразой: «Мы не передвинемся [...] ни на шаг, пока не очистим полностью от твёрдой скорлупы переданного нам мифа [выделение РМ] зёрна информации, спрятанной там, а для нас всё время существенной». Великий авангард – удалим слова Юзефа Чеховича из текста и контекста – «вошёл в миф». Книга представляет собой рассказ о воображении, выборах, не только эстетических, о необходимости создать стихотворение, втягивающее слова в устройство для отжима умноженных значений и семантических сражений, рассказ, представленный с убеждением в ценности эксперимента и текстовых конфигураций «нового искусства», которые имеют силу деконвенционализации.

Redaktor
Michał Noszczyk

Projekt okładki
Michał Noszczyk

Korekta
Marzena Marczyk

Łamanie
Marek Zagniński

Redaktor inicjujący
Przemysław Pieniążek

Nota copyrightowa obowiązująca do 31.12.2021
Copyright © 2020 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzymyamy otwartej nauce. Od 1.01.2022 publikacja dostępna na licencji
Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach
4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

Wersja elektroniczna monografii zostanie opublikowana w formule wolnego
dostępu w Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego www.rebus.us.edu.pl.

 <https://orcid.org/0000-0002-4150-6257>
Majerski, Paweł
Nowocześni i nowoczesne : konstelacje
wyobraźni / Paweł Majerski. - Katowice :
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2020

<https://doi.org/10.31261/PN.4004>
ISBN 978-83-226-3950-4
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-3951-1
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Druk i oprawa:
Volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Księcia Witolda 7-9
71-063 Szczecin

Wydanie I. Liczba arkuszy drukarskich: 14,25. Liczba arkuszy wydawniczych: 11,5.
Papier Munken Lynx 100 g. PN 4004. Cena 29,90 zł (w tym VAT).